

MATERIÁLY

K privilegii knížete Soběslava II.

pro pražské Němce

Jiří Kejř

Maje nedávno příležitost zabývat se zevrubně proslulým privilegiem knížete Soběslava II. pro pražské Němce¹ byl jsem nucen samozřejmě velmi pečlivě sledovat nejen historické okolnosti jeho vzniku a jeho právní povahu a obsah, nýbrž i složitou otázku jeho textu a spolehlivosti jeho dochování. Dosavadnímu bádání působila mnoho potíží nejistota o znění privilegia, které neznáme z originálu, nýbrž až z trojí postupné konfirmace králů Václava I., Přemysla II. a Jana, a to teprve ve dvou pozdních opisech patnáctého století. Pokusy rekonstruovat původní znění listiny zůstaly prakticky bez výjimky neprůkazné, ať se snažily privilegium hájit proti všem vysloveným pochybám a dokazovat autenticitu zachovaného znění, nebo ať odmítaly známý text jako vzniklý teprve dodatečnými zásahy do originálu a tudíž pokažený četnými interpolačními.

Historické bádání si nemůže naříkat na nedostatek edic listiny, která byla otištěna ne méně než třináctkrát. Všechny edice se mohly při tom opírat toliko o zmíněné dva opisy. Starší editoři měli k dispozici jen jeden či druhý z nich, pozdější pak se opírali o oba. Měly by tedy být odstraněny veškeré pochybnosti o textu v jeho zachované podobě, když už není jistoty o znění původním. Nicméně uživatel textu stále naráží na některé problémy, kterým je proto třeba věnovat novou pozornost. Než se tak dále stane, bude vhodno resumovat v nejstručnější podobě, jak je listina zachována a které edice jsou k dispozici.

Není zachován ani originál listiny Soběslavovy ani žádné ze tří konfirmací. Oba opisy sice poskytují text zhruba shodný, nicméně v jednotlivostech a variantách natolik se lišící, že je jisto, že nevznikly ani ze společné předlohy ani jeden z druhého. Již pro ně existovaly tedy dvě různé předlohy. To znamená, že žádný ze známých opisů nelze s jistotou odvodit od originálu (tj. od originálu třetí — Janovy — konfirmace),

¹ J. K e j ř, *Zwei Studien über die Anfänge der Städteverfassung in den böhmischen Ländern*, Abh. 2, *Das Privileg des Herzogs Sobieslaw II. für die Prager Deutschen*, *Historica* (1968). (V tisku.)

nýbrž jen ze dvou poněkud se lišících opisů starších, dnes nezvěstných. Oba opisy jsou zachovány v právních památkách vzniklých v Praze, starší z nich na Starém Městě, mladší na Novém.

B) Opis je zapsán v *Liber vetustissimus privilegiorum, statutorum et decretorum Veteris urbis Pragensis*, která se chová v Archívu hl. města Prahy pod č. 993, na str. 96–97. Jde o knihu úřední povahy; zápisem do ní se privilegium stalo dokumentem města. Usuzovalo se, že privilegium sem bylo vepsáno mezi lety 1407–1408, neboť bezprostředně předchází zápis z r. 1407 a následuje zápis z r. 1408. Zápisy v knize však nejdou za sebou přesně chronologicky,² objevují se v ní i dokumenty mnohem starší, které byly zapisovány až s odstupem mnoha let. Ze zápisů vyplývá, že již na několika předcházejících stránkách jsou opisy listů a listin datovaných rokem 1408, mezi nimiž se objeví i pramen starší, naproti tomu za privilegiem – zase s určitými vsuvkami – následuje už jen jeden zápis k r. 1408 a potom seriál dokumentů z r. 1409. Umístění v knize tedy dává důvod klást zápis privilegia spíše na konec r. 1408 nebo na pomezí let 1408–1409. Text je jasně a čitelně psán, na několika málo místech jsou provedeny pozdější opravy. Nejde však při tom o zásahy tak pronikavé, aby bylo možno soudit na opravy podle lepší předlohy; byly tu jen opraveny některé chyby, které našel v textu o málo pozdější písař. Kromě jediné z nich, o níž bude dále řeč,³ jde o změny celkem bezvýznamné a o doplňování vynechaných slov bez závažnosti pro obsah ustanovení. Vynecháno je v konfirmacích, ne však v listině Soběslavově, několik nevýznamných vět, jako je řada titulů u panovníků-vydavatelů listin nebo běžné obraty listin, nejde však nikde o porušení obsahu či smyslu pramene.⁴ Datovací formule Janovy konfirmace neuvádí rok, nýbrž praví: „...anno domini ut supra ec.“. Z toho lze usuzovat, že předlohou nebyl asi samostatný opis listiny, nýbrž spíše její text z nějaké neznámé knihy, jež se pro úsporu místa a práce odvolala na datum předcházejícího zápisu, což si mechanicky opisující písař neuvědomil.⁵

C) Opis v právním rukopisu někdy novoměstském, vzniklém v roce 1448, nyní rkp. Knihovny Národního muzea v Praze č. V C 9, fol. 185ra

² Děkuji za upozornění na tuto skutečnost dr. J. Mezníkovi. Podrobnější zkoumání zápisů v knize potvrdilo, že lze sledovat časový postup zápisů, ale vždy se v ní objevují zápisy starší a také mezi zápisy zhruba z téže doby bývá jejich časové pořadí často porušeno. Lze tedy určit přibližnou dobu zápisu, ale nikoli zcela bezpečné datum.

³ Jde o změnu slova *Presbiterum* v *Plebanum* v čl. 3. Zásahy pozdější ruky v textu B jsou vyznačeny dále v příloze v edici.

⁴ Není třeba tyto mezery vypočítávat, jsou na první pohled zřejmé v příloze v edici.

⁵ Nemůže jít o odkaz na samu knihu staroměstskou, v níž předchází, jak již řečeno, zápis z r. 1407.

až 187ra. Privilegium je zapsáno mezi památkami zemského a městského práva a nelze určit, z jakého důvodu se tak stalo, ani odkud byl text přejet. Ve skladbě podobných právních rukopisů je vložení této listiny naprostou výjimkou. Text je však psán zřetelně, pečlivě, téměř bez oprav a někteří jej pokládají za lepší než B. Nevynechal žádnou z běžných formulí listin, jako se stalo v B, a zdá se, že vzdor jistým modernizacím na některých místech ponechal naopak jinde formy starší.

K dispozici jsou tyto edice:

1. **D o b n e r G.**, *Annalium Hagecianorum pars VI.*, Pragae 1782, s. 523 až 525.

První zmínka v literatuře vůbec a první edice. Editor vyňal z textu C toliko privilegium Soběslavovo a otiskl je sice s několika nepřesnostmi, ale vcelku spolehlivě, a připojil řadu vysvětlivek.

2. **P e l z e l F. M.**, *Geschichte der Deutschen und ihrer Sprache in Böhmen*, in *Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften auf das Jahr 1788*, s. 380–383.

Úplný přepis z B.

3. **T z s c h o p p e G. A.** – **S t e n z e l G. A.**, *Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Städte ... in Schlesien und der Oberlausitz*, Hamburg 1832, s. 384–388.

Základem edice 2, Pelzelova, z níž je otištěna konfirmace Otakarova; je tedy pominuta konfirmace Janova. Uvedeno pod datem 27. prosince 1273, odvozeným nesprávně z datovací formule. Připojená poznámka uvádí, že práva vznikla již v době Vratislavově; Soběslavovo privilegium se totiž pokládá za konfirmaci práv, udělených Vratislavem. – Vlastní text privilegia se dělí na 25 paragrafů, z nichž první je umístěn dle našeho počítání u čl. 3, když předcházející odstavce editoři pokládají za úvodní část listiny a nedělí je. Následující konfirmace Václavova s připojením dalších předpisů zahrnuje pak paragrafy 26–28, je tudíž pokládána za přímé pokračování listiny.

4. **B o c z e k A.**, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae I*, Olomucii 1836, č. 324, s. 298–300.

Otisk dle edice 1, Dobnerovy.

5. **R ö s s l e r E. F.**, *Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren I*, Prag 1845, s. 187–191.

Editor klade do doby kolem r. 1065, máje na mysli již práva Němců, udělená Vratislavem. Základem edice je text B s některými variantami z C; to znamená, že je poprvé přihlédnuto k oběma rukopisům. Členění privilegia na paragrafy dle edice 3, Tzschoppého a Stenzela.

6. **E r b e n K. J.**, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I*, Pragae 1855, č. 365, s. 161–162.

Základem je C s odvoláním na edice 1 a 4, ale úpravy provedeny již

i podle B. Text vydán bez členění a bez odkazu na varianty. Privilegium je vyňato z rámce potvrzujících listin, které přicházejí na svých místech, tj. Reg. II, č. 914, s. 382; Reg. III., č. 511, s. 209. Chybí tedy confirmace Václava I.

7. J i r e č e k H., *Codex iuris Bohemici I*, Pragae 1867, č. 17, s. 28–30.

Není uveden žádný z obou rukopisů, avšak prohlédnutí textu ukáže, že základem je B a doplněny některé obraty z C, nejsou však uváděny varianty. Text rozčleněn vhodně na 24 článků. Edice textu privilegia bez confirmací, které jsou uvedeny pak dále; Václavova, tamtéž, č. 35, s. 67–68; Otakarova č. 65, s. 184–185. Dodatky confirmace Václavovy rozděleny jako čl. 25–27.

8. Č e l a k o v s k ý J., *Codex iuris municipalis regni Bohemiae I*, Praha 1886, č. 1, s. 1–3.

Edice textu Soběslavova privilegia, vyňatého ze svých confirmací, jež jsou otištěny dále tamtéž, č. 2, s. 3–5; č. 5, s. 12–13; č. 12, s. 27–28. Základem text B, uvedena různočtení a doplňky dle C. Text otištěn bez dělení na články.

9. F r i e d r i c h G., *Codex diplomaticus et epistolaris Bohemiae I*, Praha 1904, č. 290, s. 255–257.

Kritické vydání z obou textů, při čemž základem je B, místy též varianta z C. Vydán sám text privilegia Soběslavova, zatímco jeho confirmace následují, resp. budou následovat na svých místech (zatím CDB III/1, č. 58, s. 61–63). Privilegium vydáno v souvislém sledu bez rozdělení na články či paragrafy.

10. K r i s t e n Z., *Privilegium Němců pražských*, ČČH 28 (1922), s. 160–165.

Kritická edice, která předstihuje i edici Friedrichovu, zachycuje v naprosté úplnosti všechny varianty obou rukopisů. Jako základu je dána přednost textu C, kde však má lepší znění B, je užito tohoto rukopisu. Edice velmi přesně ukazuje, jaké množství drobných písařských variant od sebe oba texty obsahují; jejich úplné zahrnutí v poznámkách v kritickém aparátu má však nevýhodu, že v mase odchylek je třeba velmi pozorně sledovat kontinuitu jednotlivých rukopisů. — Úplná edice se všemi confirmacemi, nemá dělení na odstavce či články. Nejpresnější a nejspolehlivější z edic.

11. W e i z s ä c k e r W., *Die älteste Urkunde der Prager Deutschen*, Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte 1 (1937), s. 180–182.

Základem je edice 9, Friedrichova, dělení na články dle Jirečka. Paralelně je text doprovázen německým překladem. V textu jsou kurzívou vyznačena místa, pokládaná do té doby v literatuře za podezřelá a interpolovaná (Vojtíškem, Hrubým a Mendlem). Jen v nejnútnejší míře jsou připojeny poznámky textově kritické.

12. V a n ě ě k V, *Prameny k dějinám státu a práva v Československu (Chrestomatie)*, část I., Praha 1957, s. 54–57.

Vydání pro studijní potřeby posluchačů práv se opírá o edici Friedrichovu a je doprovázeno českým překladem, ve kterém na třech místech jsou vyznačena podezřelá místa. Účel publikace nedovoloval připojení podrobnějšího kritického aparátu, který je zčásti nahrazen instruktivním úvodem. Text je členěn na 20 článků.

13. B. Diestelkamp, Ma Martens, C. van de Kieft, Ba Fritz, *Acta collegii historiae urbanae societatis historicorum internationalis. Elenchus fontium historiae urbanae, quam edendum curavent C. van de Kieft et J. F. Niermeijer*; volumen primum, Leiden 1967, č. 84, s. 143–145.

Základem je edice 9, Friedrichova; privilegium je rozděleno na 27 článků. Nekomentovaný text je doprovázen poznámkou, že české bádání pochybuje o pravosti listiny.

Privilegium bylo přeloženo do češtiny a do němčiny.

České překlady jsou k dispozici tři:

1. Z o u b e k F. J., *O zakládání měst v Čechách v třináctém století*, Knihovna Besedy učitelské II., Praha 1878, s. 52–54.

Překlad se opírá o edici Jirečkovu a zachovává jeho dělení na články.

2. Š i m e ě k Z., in *Naše národní minulost v dokumentech I*, (red. V. H u s a), Praha 1954, s. 40–42.

Členění podle edice Jirečkovy na 24 článků.

3. V a n ě ě k V., — viz edici č. 12.

Německé překlady jsou dva:

1. B r e t h o l z B., *Lese- und Quellenbuch zur böhmisch-mährischen Geschichte*, Augsburg und Kassel 1927, s. 56–60.

Překladatel se řídil pořadím článku dle Rösslera a užil názvu: Privilegium krále Vratislava pro Němce ve znění potvrzení knížete Soběslava.

2. W e i z s ä c k e r W., — viz edici č. 11.

Obsah privilegia není ovšem v rukopisech nijak členěn, jde jedno ustanovení za druhým, a tudíž není nikterak snadno přehledný. To vedlo již i starší vydavatele k tomu, že se snažili celé privilegium rozčlenit na články a paragrafy, při čemž volili různá kritéria, a neshoduje se tedy počet článků v edicích.⁶ Sám se přidržím v následujících výkladech dělení Jirečkova, které převzal Weizsäcker, neboť je v nové literatuře nejčastěji citováno a tudíž nejběžnější.⁷ Opakuji pro přesnost, že jde jen o pomůcku k usnadnění práce, zavedenou editory pro lepší přehlednost

⁶ Viz výše v seznamu edic č. 3, 5, 7, 11, 12, 13.

⁷ Stačí uvést např., že se ho přidržel český překlad Zoubkův i Simečkův, že ho použil i Mendl v důležité recenzii článku Weizsäckerova, ČCH 44 (1938), s. 357ns, i jiné práce.

listiny, a nikoli o původní vnější členění privilegia, které bylo samozřejmě jednolitě a na články nerozdělené.

Bylo již řečeno, že privilegium Soběslavovo se zachovalo toliko v trojí postupné confirmaci. To znamená, že je nacházíme zarámováno ve třech dalších listinách a je tedy třeba otisknout celý text v jeho úplnosti. Je tedy vydáváno vlastně privilegium krále Jana z r. 1329, do kterého jsou inserovány listiny Přemyslova, Václavova a Soběslavova.⁸

Všechny edice, které pracovaly s oběma texty, se pokusily sestavit z obou jediné znění, které by nejlépe odpovídalo pravděpodobnému originálu. I když zaznamenávali varianty, museli se editoři rozhodnout vždy, který text budou pokládat za základní a které obraty snad doplní z druhého. Nad tímto postupem je však třeba se poněkud pozastavit.

Privilegium bylo samozřejmě uděleno jeho adresátu v jediném znění a v jediné listině, ale čteme-li oba zachované opisy, pak lze konstatovat jejich vzájemné odchylky, které byly obsaženy s největší pravděpodobností již v neznámých předlohách. Pokud jde o varianty písařské, či o pouhé porušení gramatické správnosti, lze jistě přiznat oprávnění postupu, který zvolil za základ edice text na tom či onom místě lepší. Ovšem odchylky jsou na několika místech i povahy věcné, když se v každém z textů ukazuje jiný smysl ustanovení. Třeba říci, že nejsou takové rozdíly příliš četné, ani neporušují celkovou výstavbu listiny, ale přece jen jsou takové, že je nutno mít k nim pozorný zřetel a brát obě znění v úvahu při práci.⁹

Je za takových okolností správné rozhodovat se v edici pro určité znění a druhé uvádět jen snad jako variantu v poznámce, tím spíše, že někde je třeba sáhnout k tomu, jinde však ke druhému opisu? Zde editor, i když varianty uvádí, tím, že zvolí jediný text, provádí sám vlastně interpretaci, ovlivňuje uživatele a nepřímo tak zaviňuje váhání a zmatky v literatuře.¹⁰ Budiž tu uvedeno několik příkladů:

V čl. 3, tedy vůbec nejspornějším a nejčastěji citovaném v literatuře jako příklad nejistoty o textu, povoluje kníže Němcům právo svobodně

⁸ Tak to činily také edice č. 2, 5, 10; zatím co jiní vydavatelé buď podle skladby své sbírky listin tiskli každý kus na svém místě odděleně, tak č. 6, 7, 8, 9, nebo se spokojili prostým vynětím privilegia Soběslavova samotného, tak č. 1, 4, 11, 12, 13, nebo v širším rámci confirmace Otakarovy, tak č. 3.

⁹ Nesnáze nevzniknou asi s odchylkou v článku 7, kde výše pokuty v C je stanovena na 12 hřiven, kdežto v B na deset. Protože v následujícím čl. 8 je stanovena stejná pokuta a v obou rukopisech je určena částkou 10 hřiven, bude možno opravit odchýlnou částku v prvním případě v C rovněž na 10 hřiven, tím spíše, že jde o taxu i jinde naprosto běžnou. V C nebo v jeho předloze došlo k prosté písařské chybě.

¹⁰ Nadto je třeba podotknout, že i nejpečlivější práce editora, jakou je např. edice *Kristenova*, musí přetížit poznámkový aparát takovým množstvím variant, že je v nich možno jen s obtížemi získat přehled a jen s námahou rekonstruovat souvislost toho či onoho textu.

volit vlastního rychtáře a vlastního kněze. Nejprve přihlédneme k textaci předpisu o volbě kněze.

Text C praví zřetelně: *Presbiterum, quem ipsi libenter elegerint ad ecclesiam eorum, concedo . . .*; naproti tomu v B čteme: *Plebanum, quem ipsi libenter eligerint . . .* Ovšem zde byla původně zapsána rovněž zkratka pro *presbiterium* (p̄brum) a teprve dodatečnou opravou byla změněna na *plebanum* (p̄lbum). Ovšem *presbiter* nemusí znamenat již sám o sobě faráře, nýbrž prostě kněze,¹¹ a nemusel být tudíž kostel Němců kostelem farním. Tímto zjištěním ovšem odpadá nejistota literatury, ke kterému kostelu měli Němci právo volby faráře, když prý to nemohl být kostel sv. Petra, před kterým podle čl. 23. měli přísahat.¹² Jsem dalek toho, abych vůbec popíral, že by již v době vydání privilegia měli Němci vlastní kostel farní, ale z textu privilegia to neplyne a nelze to tedy v takovém smyslu jednoznačně vykládat.

V témže článku 3 zůstával dlouho sporný i *passus* o volbě vlastního německého rychtáře. Odstranit spornost tohoto ustanovení, které bývalo pokládáno za pozdější vsuvku, mělo jiné sestavení věty na základě textu C, které dalo podnět k rekonstrukci textu v této podobě: *. . . concedo et iudicem. Similiter episcopus . . .*¹³ Tímto způsobem by byla odstraněna spornost volby rychtáře, kníže by tak byl dal pražským Němcům právo volit toliko kněze a ustanovoval by jen stručně, že jim dává i vlastní soudnictví, aniž by se pravilo, jakým způsobem je rychtář dosazován do svého úřadu. Avšak i proti této duchaplné interpretaci lze vznést námitky, které ji podlamují, ne-li dokonce úplně vyvracejí. Pečlivě psaný text C zachovává velmi zřetelně počátky vět, takže nemohou na daném místě vzniknout pochyby o jeho členění, a zde je kritický *passus* uveden v této podobě: *. . . concedo et iudicem similiter. Episcopus . . .* I v této podobě, skutečně rukopisem doložené, je jasné, že soudce je volitelný.¹⁴ Nadto by nebylo vůbec pochopitelné, proč by následující věta měla za-

¹¹ Podobný obrat je v proslulém zakládacím privilegii pro město Freiburg im Breisgau z r. 1120, kde v čl. 5 je zaručena měšťanům svobodná volba kněze a užitý tam termín *sacerdotem* nemusí ještě nutně znamenat faráře, jak správně upozornil W. Schlesinger, *Das älteste Freiburger Stadtrecht*, ZRG GA 83 (1966), s. 101, navazuje na podobné mínění T. Mayera. Přesnou rekonstrukci listiny provedl Schlesinger v cit. článku, s. 97.

¹² B. Mendl, „*Vici Theutonicorum*“ a „*civitas circa s. Gallum*“, ČCH 38 (1932), s. 250 ns., dokazuje, že kostel sv. Petra nebyl kostelem německé obce, a znovu to zdůraznil v recenzi článku Weizsäckerova, ČCH 44 (1938), s. 360–361, kde praví též: „Věřím, že němečtí osadníci vskutku dosazovali faráře ke svému kostelu . . .“

¹³ Na základě návrhu A. Blaschky tak rekonstruoval W. Weizsäcker, *Die älteste Urkunde der Prager Deutschen*, Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte 1 (1937), s. 167–168.

¹⁴ Ani zmíněná rekonstrukce Blaschkova a Weizsäckerova to sama o sobě nevyklučuje, jak namítl správně B. Mendl v cit. ČCH 44 (1938).

čínat slovem *Similiter*. Tímto slovem sice v privilegiu začíná čl. 10 a opakuje se i v čl. 11, ale tam jde o případ skutečného přirovnání tam obsažených ustanovení s předcházejícím čl. 9, který je tam rozváděn a tvoří s následujícími logický celek procesních předpisů. Takový případ ovšem v čl. 3 v podobě rekonstrukce nenastává, naopak slovo *Similiter* na začátku věty ruší souvislost ustanovení. Připojíme-li k tomu poznatek, že není asi vůbec důvodů pochybovat o právu německé obce volit svého rychtáře,¹⁵ pak můžeme ponechat text docela klidně bez jakéhokoli zásahu.

V čl. 6, který obsahuje předpis, jakým způsobem se mají Němci podílet na obraně Prahy v době, když je panovník na výpravě mimo Čechy, přináší oba texty čtení různé. V B se praví, že Němci mají Prahu střežit se 12 štíty, C však přináší důležitý dodatek, že tak mají činiti *circa quamlibet walvam*. Je to značný rozdíl. Byl-li správný text B, pak nešlo o závazek zvláště obtížný, neboť dvanáct ozbrojenců pro strážní službu bylo možno sehnat snadno. Jestliže však by autentické bylo znění druhé, C, pak to znamenalo tolikrát dvanáct strážných, kolik bylo bran, a tu byla tato povinnost již velmi tíživá. I zde se tedy ukazuje, že není možno se rozhodnout jednoduše pro jedno či druhé znění a že je třeba mít na zřeteli obě možnosti.¹⁶

Stejný případ nejistoty o textu nastává v čl. 23, kde se mluví o přísaze Němců, kterou mají konat před kostelem sv. Petra, nejde-li o určenou výjimku. Ta zní v B: *... nisi principis sit mandatum*, v C: *... nisi principi sit iurandum*. V obou případech jde sice o povinnost vůči panovníku, ale formulace je různá. Jde o dva možné případy od sebe odchylné, které je vyloučeno rozhodnout pouhým zvolením toho či onoho textu za základ.

Nelze určit ani datum privilegia Otakarova, neboť se v obou rukopisech liší o jeden den, když podle B je vydáno 25. listopadu 1274, podle C však až 26. listopadu. I zde volba jediné varianty neodpovídá zachovaným zněním.¹⁷

¹⁵ Viz Kejř, u. d.

¹⁶ V. Vojtíšek, *O privilegiu knížete Soběslava pro pražské Němce a jeho konfirmacích*, in *Výbor rozprav a studií*, Praha 1953, s. 314, pokládal slova *circa quamlibet walvam* za pozdější vsuvku, ovšem nelze to ani doložit ani vyvrátit. Jakékoli hledání interpolací bylo nakonec jen arbitrární a nelze je pokládat za rozřešení kritického místa. Nadto pečlivé srovnání s jinými podobnými privilegii pro národnostní skupiny ukázalo, že prakticky všechna ustanovení mají své obdoby jinde — ač s místními odchylkami — a bude tedy asi třeba ve výkladu privilegia zcela opustit cestu, která s domněnkou pozdějších vsuvek pracovala.

¹⁷ Protože však 25. listopad připadl tehdy na neděli, lze klást vydání spíše na 26. listopad, tj. pondělí, ale pracovat s tím jako s jistotou nelze. Jinak proti datování nelze asi mít námitek a autenticitu konfirmace Otakarovy potvrzuje i skutečnost, že je stylisticky dílem protonotáře Jindřicha, viz J. Šebánek — S. Dušková, *Lístina v českém státě doby Václava I*, Praha 1963, s. 132, pozn. 4.

Při nejistotě o textu privilegia i o cestě, kterou se nám zachovalo, nabývá nám známé znění na důležitosti tím více, čím opatrněji je s ním nutno pracovat. Soudím proto, že není úkolem edice volbou té či oné varianty rekonstruovat a tím již vlastně interpretovat text a že je tedy třeba dát uživateli do rukou paralelně znění obě, třeba i se všemi jejich nepřesnostmi písařskými či gramatickými. Teprve pak vyniknou na první pohled jejich shody a rozdíly. Památka, která již po téměř 200 let je historickému bádání dobře známá a po více než 120 let je předmětem výzkumu, učených kombinací a velmi živých polemik a sporů, stále vzdoruje úsilí o definitivní rozřešení.¹⁸ Bude proto snad vítán i tento skromný příspěvek pro příští nové pokusy, jež se mají opírat o pokud možno přesné texty, jak je dnes známe.

Příloha

Král Jan potvrzuje výsady Němců pražských, udělené jim jeho předchůdci králi Přemyslem Otakarem II., Václavem I. a knížetem Soběslavem II.

Praha, 27. července 1319.

B) Archiv hl. m. Prahy, Liber vetustissimus privilegiorum, statutorum et decretorum Veteris urbis Pragensis, nr. 993, str. 96–97.

C) Knihovna Národního muzea v Praze, rkp. V C 9, fol. 185ra–187ra.

B
96 Iura Theutonicorum differencia a iuribus Boemorum.^a
<Ny>empci^b

Nos Iohannes, dei gracia Boemie et Polonie rex ac Lucen-burgensis comes ec., ad universorum ec.

quot consti-

C
Privilegium Iohannis regis.^a 185ra

Nos Iohannes, dei gracia Boemie et Polonie rex ac Lucen-burgensis comes, ad universorum tam presencium quam futuro-rum noticiam volumus perve-

¹⁸ Ani výše citovaný můj pokus si tento nárok nekladl, neboť teprve uvádí na nové cesty, které budou potřebovat dalšího přezkoušení. Aby to bylo usnadněno, vznikla i tato přítomná práce nad textem privilegia. Bylo by v této souvislosti nadbytečné uvádět zde literaturu k předmětu; hlavní díla jsou citována v mém uvedeném článku.

B

tuti in nostra presencia fideles nostri^c cives Maioris civitatis nostre Pragensis nobis exhibuerunt quoddam privilegium illustris domini Ottakari, quondam regis Boemie, predecessoris^d nostri, cum instancia postulantes, ut privilegium ipsum et singula contenta sub ipso dignaremur de innata nobis clemencia confirmare. Tenor vero privilegii ipsius, quem de verbo ad verbum inseri fecimus presentibus, per omnia talis est:

Nos Ottakarus ec.,

tenore presencium devenire cupimus in publicam nocionem, quod nos quoddam privilegium Theotunicis Pragensibus a patre olim nostro, domino Wen., illis^e quondam rege Boemie, concessum vidimus^f in hec verba:

In nomine domini dei Amen. Wenczesslaus, dei gracia Boemorum rex III^{us}, omnibus fidelibus regni sui, quibus hec litere ostense fuerint, gratiam et omne bonum. Noverint universi tam presentes quam futuri, quod Theotunici Pragenses, cives nostri, ad presenciam nostram accedentes, predecessorum nostrorum, videlicet So- byzlay, illustris ducis Boemie,

C

nire, quod constituti in presencia nostra fideles nostri cives Maioris civitatis nostre Pragensis nobis exhibuerunt quoddam privilegium illustris principis domini Othocari, quondam regis Boemie, predecessoris nostri, cum instancia postulantes supplicaverunt, ut privilegium ipsum et singula contenta in eodem dignaremur de innata nobis clemencia confirmare. Tenor vero ipsius privilegii, quem de verbo ad verbum inseri fecimus, per omnia in hec verba:

Nos Othocarus, dei gracia rex Boemie, dux Austrie, Stirie, Carinthie, marchio Moravie, dominus Carniole et Portus Nao- nis, tenore presencium venire cupimus in publicam noticiam, quod nos quoddam privilegium Theutunicis Pragensibus a patre olim domino nostro, domino Wenceslao, illustri quondam rege Boemie, concessum vidimus in hec verba://

185rb

In nomine domini Amen. Nos Wenceslaus, dei gracia Boemorum rex quartus, omnibus et singulis fidelibus regni sui, quibus hec litere ostense fuerint, gratiam suam et omne bonum. Noverint universi tam presentes quam futuri, quod Theutunici Pragenses, cives nostri, ad presenciam nostram accedentes, predecessorum nostrorum, videlicet Sobieslai, illustris ducis

B

et patris nostri recolende^s memorie eiusdem regni incliti regis Primizil, privilegia^h demonstrantes, a nobis humiliter postularunt, ut ea, que in privilegiis ipsis fuerant indulta et concessa, sub regimine nostri temporis dignaremur renovare et similiter confirmare. Nos vero statuta antecessorum nostrorum dinoscentes ex pia deliberacione et gracia processisse, litera ad literam, verbo ad verbum petimus renovari, precibus eorum humilibus exauditis, nichil de hiis inmutantes nec dementes, que a primis ipsorum vocacione in Boemiam^l obtinere per principes meruerunt. Incipiunt autem sic:

<1> Ego Sobyzlaus, dux Boemorum, notum omnibus presentibus et futuris, quod in gratiam meam et defensionem suscipio Theutonicos, qui manent in Suburbio Pragensi, et placet michi, quod iidem Theutonici sunt de Boemis nacione diversi, sic eciam a Boemis eorum lege vel consuetudine sunt divisi.

<2> Concedo itaque eisdem Theutonicis vivere secundum legem et iusticiam Theutonicorum, quem habuerunt a tempore avi mei regis Wraczlay.

97 <3> Plebanum^l, quem ipsi libenter eligerint ad ecclesiam // eorum concedo et iudicem similiter et episcopus petitioni

C

Boemie, et patris nostri recolende memorie regni incliti regis Prziemysl, privilegia demonstrantes, humiliter a nobis postularunt, ut ea, que in privilegiis ipsis fuerant indulta et concessa, sub regimine nostri temporis dignaremur renovare et similiter confirmare. Nos vero statuta antecessorum nostrorum dinoscentes ex pia deliberacione et gracia processisse, litera ad literam, verbo ad verbum fecimus renovari, precibus eorum humiliter exauditis, nichil dementes nec inmutantes, que a prima vocacione in Boemia obtinere per principes meruerunt. Incipiunt autem sic:

<1> Ego Sobieslaus, dux Boemorum, presentibus omnibus // et futuris notum facio, quod in gratiam et defensionem meam suscipio Theutonicos, qui manent in suburbio Pragensi, et placet michi, quod sicut iidem Theutonici sunt a Boemis nacione divisi, sic eciam a Boemis eorumque lege et consuetudine sint divisi.

<2> Concedo itaque eisdem Theutonicis vivere secundum legem et iusticiam Theutonicorum, quam habuerunt a tempore avi mei regis Wratyslai.

<3> Presbiterum, quem ipsi libenter elegerint ad ecclesiam eorum concedo et iudicem similiter. Episcopus petitioni eo-

185va

B

eorum nullomodo contradicat.
 <4> Debent iurare septem manibus pro furto vel pro eo, quod dicitur nadwore.

<5> Ad nullam expeditionem pergere debent, nisi sit pugnandum pro^t patria.

<6> Si dux est extra Boemiam in expeditione, tunc debent Theutonici Pragam custodire cum duodecim scutis.

<7> De homicidio iudicare pertinet ad principem, pro quo scilicet homicidio solvantur principi decem talenta Ratisponensis monete vel dextera manus^l interfectoris vel secundum gratiam ordinetur.

<8> Qui pacem inter eos fregerit, X talenta principi solvat, qui reus est.

<9> Si causam habet Boemus cum Theotunico, que testibus debeant conprobari, Boemus habeat erga Theutonicum^m Theotunicos duos et unum Boemum, fideles omnes.

<10> Similiter si causam habet Theutonicus cum Boemo, tunc Theutonicus habeat erga Boemum duos Boemos et unum Theutonicum, set fideles.

<11> De Romanis et Iudeis similiter.

<12> Item si Boemus vel Romanus vel quiscunque inculpa-
 verit, tunc camerarius summus debet mittere nuncium ad iudicem Theotunicorum et ipse iudex Theotunicorum iudicabit

C

rum nullomodo contradicat.
 <4> Debent iurare septem manibus pro furto vel pro eo, quod dicitur nadworzie.

<5> Ad nullam expeditionem pergere debent, nisi sit pugnandum pro patria.

<6> Si dux est extra terram Boemie in expeditione, tunc Theutunici debent Pragam custodire circa quamlibet walvam cum XII scutis.

<7> Pro homicidio iudicare pertinet ad principem, pro quo quidem homicidio solvantur principi XII thalenta denariorum Ratisponensis mo//nete vel *185vb* dextera manus interfectoris secundum gratiam ordinetur.

<8> Qui pacem inter eos fregerit, X thalenta principi solvat, qui reus est.

<9> Si causam Boemus habet cum Theutunico, qui testibus debeat probari, Boemus habeat erga Theutunicum duos Theutunicos et unum Boemum, fideles omnes.

<10> Similiter si causam Theutonicus habet cum Boemo, tunc Theutonicus habeat erga Boemum duos Boemos et unum Theutonicum, sic fideles.

<11> De Romanis et Iudeis similiter.

<12> Item si Boemus vel Romanus vel quiscunque inculpa-
 verit Theutunicum, tunc camerarius summus debet mittere nuncium suum ad iudicem Theutunicorum et ipse iudex

B

causam illam et ibi nichil plus pertinet ad camerarium.

<13> Et etiam concedo Theutonicis, quod liberi sint ab hospitibus et peregrinis et advenis. Noveritis, quod Theutonici liberi homines sunt.

<14> Quicumque advena vel hospes de quacunque terra veniens cum Theotunicis voluerit manere in civitate, legem et consuetudinem Theotunicorum habeat.

<15> Furtum si ad Theutonicum est, debet excipi presente iudice Theutunicorum.

<16> Si fur Theutonicus est, tunc princeps eum iudicabit.

<17> Si fur in nocte capitur, suspenditur. Si in die capitur, excoriatur in publico et civitatem abiurabit; postea si capitur, suspenditur.

<18> Quidquid faciunt Theutonici, non capiuntur nec in carcerem ponuntur, si habuerint fideiussores vel domum propriam.

<19> In quacunque re culpabiles erunt vel rei Theutonici, nichil dampni nichil dampni vel verecundie paciantur eorum pueri et uxores.

<20> Si per vicos Theutunicorum aliquis irent in nocte et facem non habuerit, si ille occiditur, Theutonici inculpabiles.

<21> Si falsa moneta vel ferra inventa fuerit in cista Theuto-

C

Theutunicorum iudicabit causam illam et ibi nichil plus pertinet ad camerarium.

<13> Et etiam concedo Theutonicis, quod ipsi liberi homines sint ab hospitibus et peregrinis ac advenis. Noveritis, quod homines liberi sint.

<14> Quicumque advena vel hospes de quacunque terra veniens cum // Theuthunicis voluerit manere in civitate, legem et consuetudinem Theutunicorum habeat.

<15> Furtum si ad Theuthunicum est, debet excipi presente iudice Theutunicorum.

<16> Si fur Theutonicus est, princeps eum iudicabit.

<17> Si fur in nocte capitur, suspenditur. Si in die capitur, excoriatur in publico et civitatem abiurabit; postea si capitur, suspenditur.

<18> Quidquid faciunt Theutonici, non capiuntur nec in carcerem ponuntur, si habuerint fideiussores vel domum propriam.

<19> In quacunque re culpabiles erunt vel rei Theutonici, nichil dampni vel verecundie paciantur eorum pueri et uxores.

<20> Si per vicos Theutunicorum aliquis in nocte ierit et facem non habuerit, si ille moritur, Theutonici sunt inculpabiles.

<21> Si falsa vel fracta moneta fuerit in cista inventa Theu-

186ra

B

nici, reus est ille, cuius est cista. Si vero in curia vel in domo inveniuntur, inculpabilis est, cuius domus est vel curia, propter iniquos et malignos, qui talia solent proicere in domos vel in curia.

<22> Si furtivus equi apud Theutonicum fuerit recognitus, ille, qui equum cognoscit, prius iurabit rem amisisse furtive, postea Theutonicus iurabit stans in circulo facto cum gladio in terra, se non furatum esse equum vel rem illam, sed emisse et se non cognoscere illum venditorem vel domum eius.

<23> Nusquam iurare debent Theutonici nisi ante ecclesiam sancti Petri, nisi principis sit mandatum.

<24> Si taberna collecta fuerit in domo Theutonici inventa, ipse dominus domus capiatur presente iudice Theutonicorum vel eius nuncio et nullus alter.

Ad hec nos Wen. predictus, rex Boemorum, concedimus et irrefragabiliter^o decernimus observandum, ut eandem libertatem nostris temporibus obtineant, quas hactenus habuerunt.

Possessiones emptas vel expositas seu eciam a principibus eis collatas, quas tribus annis et tribus diebus absque querimonio tenuerunt, eas libere omni contradicione postposita possideant cum quiete.

Domos eorum et stratam seu

C

tunici, reus est ille, cuius est cista. Si vero in curia vel in domo inveniatur, inculpabilis est, cuius est domus vel curia, propter iniquos vel malignos homines, qui talia solent proicere in domos // vel in curias. 186rb

<22> Si furtivus equus apud aliquem Theutonicum recognitus fuerit et ille, qui cognoscit equum, iurabit prius se amisisse equum furtive, postea Theutonicus iurabit stans in circulo facto cum gladio in terra, se non furaturum equum vel rem illam, sed emisse et non cognoscere illum venditorem vel domum eius.

<23> Nusquam debent iurare Theutonici nisi ante ecclesiam sancti Petri, nisi principi sit iurandum.

<24> Si thaberna occulta fuerit in domo Theutonici inventa, ipse dominus domus capiatur presente iudice Theutonicorum vel eius nuncio et nullus alter.

Ad hec nos Wenceslaus, rex Boemorum, concedimus et irrefragabiliter decernimus observandum, ut ipsam libertatem nostris temporibus obtineant, quam hactenus tenuerunt.

Possessiones emptas et expositas seu eis a principibus collatas, quas tribus annis et tribus diebus absque omni querimonia tenuerunt, eas libere et^b contradicione postposita possideant // cum quiete. 186va

Domos eorum et substanciam

B

in suburbio sive in villis, si aliquam culpam inciderint, nullus ausu temerario invadere vel diripere audeat nec attemptet nec in ipsos manus violentas quisquam iniciat, sed fideiussoribus exquisitis coram nobis vel nostro camerario compareant iudicandi.

Tributum, quod mir vocatur, et alias exactiones, que terre incolis inferri consueverunt, et pernocationes, sicut eis a primordio sunt concesse, sic eis in perpetuum indulgemus.

Qui vero concessionem nostrorum ausus fuerit forsitan violare, prefatos Theutonicos ultra iura, statuta contumaciter aggravando, tamquam reum lese maiestatis regie se noverit poniendum; insuper maledictionem dei omnipotentis cum Dathan et Abiron obtineant sempiterno.

Nos autem Ott., dei gracia rex Boemie, hoc privilegium iam prescriptum, sicut rite et rationabiliter factum est, sic ipsum auctoritate regia confirmamus. In cuius confirmationis nostre testimonium^a et robur presenes scriptum fieri ec. ec. ec.

Actum et datum Prage per manus magistri Henrici, prothonotarii regni nostri et plebani in Chors, anno domini millesimo CC^oLXXIII^o, VI° kalendas decembris, III° indiccionis.

C

in suburbio sive in villis, si aliquam culpam inciderint Theutunici, nullus ausu temerario invadere vel diripere audeat nec attemptet nec in ipsos manus violentas quisquam hominum iniciat, sed fideiussoribus exquisitis coram nobis vel nostro camerario pareant iudicandi.

Tributum, quod mir vocatur, et alias exactiones, que terre et incolis inseri consueverunt, et pernocationes, sicut eis a primordio sunt concesse, sic eis in perpetuum indulgemus.

Qui vero concessionem nostram ausus fuerit forsitan violare, prefatos Theutunicos ultra iura et statuta contumaciter aggravando, tamquam reum lese maiestatis regie se noverit poniendum; insuper maledictionem dei omnipotentis cum Dathan et Abyron obtineat sempiternam.

Nos autem Othocarus, dei gracia rex Boemie, hoc privilegium iam prescriptum, sicut rite et rationabiliter est factum, sic ipsum auctoritate regia confirmamus. In cuius confirmationis nostre testimonium // et robur *186vb* presens scriptum fieri sigillo maiestatis nostre iussimus communiri. Actum et datum Prage per manus magistri Henrici, prothonotarii regni nostri et plebani in Gors, anno domini M^oCC^oLXXIII^o, VII. kalendas decembris, tercię indiccionis.

B

Nos quoque Iohannes, dei gracia ec.,

presens privilegium et singula contenta in ipso, sicut rite et racionabiliter concessa et provide facta sunt, innovamus, approbamus et auctoritatis nostre regie patrocinio confirmamus. Et ut cives predicti eciam per nos consolacionem recipiant amplio-rem, subscripta premissis graciis adicimus, promittentes rara et firma habere ac observare, quecunque ipsis in nostris literis promisimus quibuscunque. Spondemus denique omnes eos nobiles et alios, qui civibus ipsis suas patentes super debitis et aliis rebus quibuscunque dederint literas, ad observacionem eorum, ad que ipsi se obligaverunt, sine strepitu iudicii conpellere et tenere volentes, ut si civium aliquis, quod absit, captivatus fuerit, quod nisi pro tredecim parvis debeat liberari. In cuius ec. concessionis, innovacionis, approbacionis et confirmacionis nostre testimonium et robur presentes fieri ec.

Actum et datum Prage per manus venerabilis Iohannis, wissegradensis prepositi ec.

C

Nos quoque Iohannes, dei gracia Boemie et Polonie rex ac Lucenburgensis comes, presens privilegium et singula contenta in ipso, sicut rite et racionabiliter concessa et provide facta sunt, innovamus, approbamus, ratificamus et auctoritatis nostre regie patrocinio confirmamus. Et ut cives nostri predicti eciam per nos consolacionem suscipiant amplio-rem, ad subscripta premissis graciis adicimus, promittentes rata et firma tenere et inviolabiliter observare, quecunque ipsis in nostris literis promisimus quibuscunque, et spondemus denique omnes quosque nobiles et alios nostros, qui civibus nostris suas patentes super debitis obligationibus et aliis rebus quibuscunque dederint literas, ad observacionem eorum atque ipsi se obligaverint, sine // strepitu iudicii conpellere et tenere volentes, ut si aliquis civium, quod absit, captivus fuerit, quod nisi pro XIII parvis denariis debeat liberari. In cuius concessionis, innovacionis, approbacionis, ratificacionis et confirmacionis nostre testimonium et robur presentes fieri sigillo maiestatis nostre iussimus comuniri. Actum et datum Prage per manus venerabilis Iohannis, Wysegradensis ecclesie prepositi, regni Boemie cancelarii, principis nostri di-

187ra

B
VI° kalendas augusti anno
domini ut supra ec.

C
lecti, VI kalendas augusti anno
domini M°CCC°XIX°, regnorum
nostrorum anno nono.

Zum Privileg des Herzogs Sobieslaus II. für die Prager Deutschen

Jiří Kejř

Zusammenfassung

Der bekannte und in der historischen Literatur oft diskutierte Freibrief des Herzogs Sobieslaus II. für die Prager Deutschen aus den Jahren 1174–1178 ist nur in zwei späten Abschriften des 15. Jahrhunderts erhalten. Ihr Wortlaut ist nicht ganz identisch und obwohl die Abweichungen und Varianten nicht zu auffallend sind, findet man an einigen Stellen Differenzen, die nur durch sorgfältige wissenschaftliche Analysen lösbar sind. Die bisherigen Editionen (insgesamt dreizehn) haben sich bemüht, dem Leser immer einen einzigen Text zu bieten, der aus den beiden Abschriften zusammengestellt war und in welchem entweder diese oder jene Abschrift als Grundlage diente und die Varianten aus der anderen nur als Bemerkungen verzeichnet waren. Infolgedessen war der Text nicht nur mit einem schwerfälligen Fussnotenapparat überlastet, sondern ein solcher Zutritt bedeutete, trotz der sorgfältigsten Arbeit der Editoren, schon eine Interpretation der unklaren Stellen der Urkunde. — Der Verfasser ist der Meinung, dass dies keine Aufgabe einer Edition ist, und ediert darum im Anhang beide erhaltenen Texte, deren Unterschiede in den Juxtapositionen klarer auftreten.